

Πλεονεξία ἢ ὀλιγάρχεια; Οἱ χριστιανοὶ ἀπέναντι στὴν τεχνολογικὴ πρόκληση

Ἀρχιμ. Ἰακώβου Khalil*

Εἰσαγωγικά

Μιὰ φορὰ καὶ ἓναν καιρὸ, οἱ Ἰσραηλίτες, μετὰ τὴν εἴσοδό τους στὴ γῆ Χαναάν, ἐκτέθηκαν στὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τῶν Χαναναίων. Ὡς ἀποτέλεσμα, αὐξήθηκε ὁ πλοῦτος κάποιων, κυρίως ὅσων ζοῦσαν σὲ εὐφορες περιοχές, ἐνῶ ἄλλοι ποὺ κατοικοῦσαν στὰ ὄρη ἢ στὰ μέτωπα μὲ ἐχθρικὲς φυλὲς φτώχαιναν. Ἡ στάση τῶν προφητῶν τοῦ 8ου αἰ. π.Χ. ἦταν σταθερὴ καὶ σαφής: ὁ ἄδικος θησαυρισμὸς τοῦ πλοῦτου τῆς γῆς, ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, εἰς βάρος τοῦ ἀδικουμένου ἀδελφοῦ ἀποτελεῖ ἁμαρτία καὶ ἀσέβεια πρὸς τὸν Ἴδιο τὸν Θεό. Ὁ προφητικὸς αὐτὸς λόγος ἄραγε παραμένει ἐπίκαιρος καὶ σήμερα;

Τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῆς Ὀρθοδόξου θεολογίας μὲ τὴν τεχνολογία ἀποκτᾶ σήμερα ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα. Στὴν παροῦσα εἰσήγηση θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ σύνδεση δύο κατηγοριῶν ἐννοιῶν: ἀφ' ἑνός, ἡ πλεονεξία καὶ ἡ αὐτάρχεια/ὀλιγάρχεια, ὅπως ἀναπτύσσονται στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ στὴν πατερικὴ παράδοση· ἀφ' ἑτέρου, ἡ ὄντολογία τῆς τεχνολογίας.

Ἡ προσέγγιση αὐτὴ βασίζεται στὴν πεποιθὴση ὅτι ἡ ὄντολογία τῆς τεχνολογίας δὲν ἐξετάζεται μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ τεχνολογία προσδιορίζει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὅτι τὸν προκαλεῖ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸν ἴδιο του τὸν προσδιορισμὸ καὶ τὴν κλήση του.

Τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι μίᾳ ἀφηρημένη φιλοσοφικῆ ἄσκηση, ἀλλὰ ἡ ἀναζήτηση κριτηρίων ποὺ θὰ βοηθήσουν τοὺς χριστιανοὺς νὰ σταθοῦν

* Ὁ ἀρχιμ. Ἰακώβος Khalil εἶναι Καθηγητὴς Καινοδιαθηκικῶν Σπουδῶν καὶ κοσμήτωρ στὸ St. John of Damascus Institute of Theology τοῦ University of Balamand.

μὲ διάκριση καὶ ὑπευθυνότητα μέσα στὸ σύγχρονο τεχνολογικὸ περιβάλλον.

1. Ἡ βιβλικὴ θεώρηση τῆς πλεονεξίας

Ἡ Ἁγία Γραφή ἀντιμετωπίζει τὴν πλεονεξία ὄχι ὡς ἀπλῆ ἠθικὴ ἀδυναμία, ἀλλὰ ὡς πνευματικὴ ἀσθένεια καὶ μορφὴ εἰδωλολατρίας.

Ὁ Χριστὸς προειδοποιεῖ: «Ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας· ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ»¹. Ὁ Χριστὸς, διὰ τῆς ρητῆς Του προειδοποιήσεως, ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ ἀληθινὴ ποιότητα ζωῆς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πληρότητα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συναχθοῦν ἀπὸ τὴν κατοχὴ χρημάτων ἢ ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ θεμελιώνονται στὴ σχέση μὲ τὸν Θεὸ καὶ στὴ μετοχὴ στὴν ἀγάπη Του. Μᾶς καλεῖ νὰ προσέξουμε, νὰ προφυλαχθοῦμε ἀπὸ τὴν πλεονεξία, ἡ ὁποία, ἔχοντας ὡς ρίζα τῆς τὴ φιλαυτία, διαστρέφει τὸν βαθύτερο σκοπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Καθὼς ἡ φιλαυτία ἐντείνεται, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἀτονεῖ, μὲ συνέπεια ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐγκλωβίζεται ἀφρόνως στὴ ματαιόδοξη καὶ ἀτέρμονη ἐπιθυμία τῆς συσσωρεύσεως. Ἡ ἐμμονὴ αὐτὴ τὸν ὀδηγεῖ στὴ λήθη τῆς θνητότητάς του καὶ τοῦ ὑπερτάτου προορισμοῦ του, ὅπως ἐμφαίνεται καὶ στὸ ἐρώτημα: «Ἄ δὲ ἠτοίμασας, τί νί ἔσται; οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν»².

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος προσδίδει στὴν πλεονεξία τὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ ἀπαξία, χαρακτηρίζοντάς τὴν εὐθέως ὡς «εἰδωλολατρία»³, διότι στὴν οὐσία ὑποκαθιστᾷ τὸν Δημιουργὸ μὲ τὰ κτίσματα. Ἐπιπλέον, καθιστᾷ σαφὲς ὅτι οἱ πλεονέκτες δὲν θὰ κληρονομήσουν «τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»⁴. Παράλληλα, στὴν Πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολή, συνδέει τὴ δυσλειτουργία αὐτὴ μὲ τὴ διαστροφή τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἐκούσια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν Θεό⁵.

1. Λουκ. 12, 15.

2. Λουκ. 12, 21.

3. Κολ. 3, 5.

4. Α΄ Κορ. 6, 10.

5. Ῥωμ. 1, 29.

Ὡς ἐκ τούτου, ἡ πλεονεξία ὑπερβαίνει τὴν ἀπλὴ ἠθικὴ ἀτέλεια ἢ τὴν ὑπερβολὴ τῶν ἐπιθυμιῶν· συνιστᾷ προδοσίαν καὶ πνευματικὴ ἀποτυχία: ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν προδοσίαν τῆς πίστεώς του καὶ τῆς φιλαδελφίας. Ἔτσι ἀπολήγει στὴν ἀπομόνωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν ὑποδούλωση στὰ πάθη καὶ στὴ διακοπὴ τῆς κοινωνίας μὲ τὸν Ζωοδότῃ Θεό. Ἡ Ἁγία Γραφή δὲν ἀπορρίπτει τὴν ὕλικὴ διάσταση τῆς ζωῆς ἢ τὴ δημιουργικότητα τοῦ ἀνθρώπου· ἀντίθετα, ἀπορρίπτει ρητῶς τὴ λογικὴ τῆς ἀπληστίας, ἢ ὅποια ἀξιώνει τὴν κτίση ὑπεράνω τοῦ Κτίστου. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἀπ. Παῦλος προειδοποιεῖ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ὅτι ἡ ὑπέρβαση ἢ ἡ πλεονεξία εἰς βάρος τοῦ ἀδελφοῦ ἐπισύρει τὴν κρίση τοῦ Θεοῦ, διότι «ἐκδικος κύριος περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπαμεν ὑμῖν καὶ διεμαρτυράμεθα»⁶. Καταλήγουμε λοιπὸν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πλεονεξία δὲν ἀπειλεῖ μόνον τὴν κοινωνικὴ συνοχή, ἀλλὰ ὑπονομεύει ἄμεσα τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκπληρώσει τὴν θεόδοτη ὄντολογία καὶ τὴν κλήση του.

2. Πατερικὲς ἐπισημάνσεις

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐμβάθυναν ἰδιαιτέρως στὸ πρόβλημα τῆς πλεονεξίας, ἐστιάζοντας στὶς βαθειὲς πνευματικὲς τῆς συνέπειες καὶ ὄχι ἀπλῶς στὴν οἰκονομικὴ τῆς διάσταση. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀποδίδει στὴν πλεονεξία τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς «θηριώδους νόσου», ἢ ὅποια τὰ «πάντα διαφθείρει»⁷ καὶ προκαλεῖ πνευματικὴ τύφλωση. Ἐπίσης τονίζει τὸ ἀτέρμονο τῆς πλεονεξίας: «Οὐκ ἔστιν ὄρος τῆς πλεονεξίας· ὅσον ἂν προσθῆς, τοσοῦτον ἔτι πλεονεκτεῖ»⁸.

Ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀνατέμνοντας μὲ μοναδικὴ ὀξύδερκεια τὴν παθολογία τῆς πλεονεξίας, ἀναδεικνύει ὅτι ἡ ἀχόρταγῃ συσσώρευση ἀγαθῶν δὲν ἐπιφέρει τὴν προσδοκώμενη ἰκανοποίηση, ἀλλὰ μετατρέπεται σὲ πηγὴ ἐσωτερικῆς ὀδύνης. Στὴν ἐμβληματικὴ ὁμιλία του *Εἰς τὸ «Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας»*, περιγράφει παραστατικὰ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία τοῦ πλεονέκτου, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ νὰ ἀναπαύεται

6. Α' Θεσσ. 4, 5-6.

7. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία κγ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, PG 59, 121.

8. Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, PG 31, 276B-C.

στὰ πλούτη του, καταδυναστεύεται ἀπὸ τὸν φόβο τῆς ἀπωλείας τους. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ ἱερός πατήρ: «οὐ γὰρ χαίρει πάντων αὐτῶ πεπληρωμένον τῶν ἔνδον, ἀλλὰ νύσσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ περιόρέων ὁ πλοῦτος, καὶ τῶν ταμείων ὑπερχεόμενος, μὴ που, καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν παρακύψας, ἀγαθοῦ τινος ἀφορμὴ τοῖς ἐνδεέσι γένηται»⁹. Μὲ τὴν χρῆση τοῦ ῥήματος «νύσσει» (κεντᾶ, τρυπᾶ), ὁ Μ. Βασίλειος ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ πλεονάζων πλοῦτος λειτουργεῖ ὡς ἀγκάθι γιὰ τὴν καρδιά, καθὼς ὁ πλεονέκτης δὲν τρέμει μόνο τὴ φθορά, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὴν πιθανότητα ὁ πλοῦτος του νὰ «διαρρεύσει» πρὸς τὸν πάσχοντα πλησίον. Ἔτσι, ἡ πλεονεξία ἀποκαλύπτεται ὡς μία βαθύτατα ἀντικοινωνικὴ καὶ αὐτοκαταστροφικὴ στάση, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει ὄχι ἀπὸ τὴν ἔλλειψη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀφθονία ποὺ ἀρνεῖται νὰ μοιρασθεῖ, μετατρέποντας τὸ θεῖο δῶρο τῆς εὐκαρπίας σὲ ὄργανο πνευματικοῦ βασανισμοῦ.

Ἡ θεολογικὴ ὀξυδέρκεια τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς πλεονεξίας ὡς πάθους, ταυτίζοντάς την μὲ τὸν «μισάνθρωπον βίον»¹⁰. Γιὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο, ὁ πλεονέκτης εἶναι κατ' οὐσίαν ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καθὼς ἡ ἐπιθυμία του γιὰ ὑπερβολικὴ ἀπόκτηση ἀγαθῶν προϋποθέτει τὴν ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἄλλου. Ἡ πλεονεξία καταστρέφει τὴν «ἰσοτιμία» καὶ τὴν «κοινωνία» ποὺ θέσπισε ὁ Δημιουργός, μετατρέποντας τὸν κόσμον ἀπὸ κοινὸ οἶκον σὲ χῶρον ἀπομονώσεως. Ὅπως ὑπογραμμίζει ὁ ἱερός πατήρ, ὁ πλεονέκτης ἄνθρωπος «μισεῖ» τὸν πλησίον του ὄχι ἀπαραιτήτως μὲ συναισθηματικὴ ἔχθρα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια τὴν πράξη τῆς συσσώρευσης, ἢ ὅποια στερεῖ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τὰ ἀπαραίτητα πρὸς τὸ ζῆν, καθιστώντας τὸν πλοῦτο ὄργανο κοινωνικοῦ θανάτου καὶ πνευματικῆς ἀποξένωσης.

Καθίσταται ἐπομένως σαφές ὅτι ἡ πλεονεξία δὲν ἀποτελεῖ φυσικὸ ἔνστικτο, ἀλλὰ ἓναν διαχρονικὸ πειρασμὸ καὶ μία παθολογικὴ κατάσταση καὶ πνευματικὴ ἀσθένεια, ἢ ὅποια θολώνει τὸν νοῦ, ἀλλοιώνει τὴ θεόδοτη ἐπιθυμία καὶ ὑπονομεύει τὴ δικαιοσύνη. Ἡ πλεονεξία συνιστᾶ διαστροφή τῆς δημιουργικότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὅποια, ἀντὶ νὰ κατευθύνεται πρὸς τὴν κοινωνία καὶ τὴ μετοχὴ τῶν δωρεῶν, ἐκτρέπεται σὲ παθολογικὴ ἰδιοποίηση τῶν θείων δωρεῶν.

9. PG 31, 264B.

10. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Εἰς τὸ «Οὐκ ἔκτοκιεῖς τῷ ἀδελφῷ σου»*, PG 46, 437A.

3. Ἡ ὄντολογία τῆς τεχνολογίας

Ἡ τεχνολογία, στὴν πρωταρχικὴ τῆς ὑπόστασι, δύναται νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἓνα οὐδέτερο ἐργαλεῖο. Ὡστόσο, ὅταν αὐτὴ καθοδηγεῖται ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς ἰδιοτελοῦς, ἀμαρτωλῆς ἀγάπης (φιλαυτία), μετασχηματίζεται σὲ ἓνα ἰδιαίτερο ὑπαρξιακὸ φαινόμενο. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἔχει τὴ δραστικὴ ἰκανότητα νὰ ἀναδομεῖ καὶ νὰ διαστρέφει τὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ –κατ’ ἐπέκτασιν– τὴ σχέση τοῦ ἀτόμου μὲ τὸν πλησίον.

Ὁ φιλόσοφος Μάρτιν Χάιντεγκερ ἀνέλυσε τὴν τεχνολογία ὡς μία δύναμη ποὺ μετασχηματίζει ριζικὰ τὸν κόσμον σὲ «ἀποθήκη» ἢ σὲ σύνολο διαθέσιμων πόρων (*Bestand*)¹¹. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ βιώνει τὴν κτίσιν ὡς δῶρον ποὺ καλεῖται νὰ ἀπολαύσει καὶ νὰ μοιραστεῖ δίκαια μὲ τοὺς συνανθρώπους του. Ἀντιθέτως, ἀρχίζει νὰ τὴν ἀντιμετωπίζει ὡς ἓνα ἀπλὸ ἀποθεματικὸ ἀντικειμένων πρὸς ἰδιοτελῆ ἐκμετάλλευσιν καὶ χειραγώγησιν, θέτοντας τὰ θεμέλια γιὰ τὴ σύγχρονη ἐκδήλωση τῆς πλεονεξίας.

Στὴ σύγχρονη πραγματικότητα, ἡ τεχνολογία συνδέεται στενὰ μὲ τὸν ἀδιάκοπο πολλαπλασιασμὸ τῶν ἐπιθυμιῶν, τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὸ διαρκῶς «καινούργιο» καὶ τὴν ψευδαίσθησιν τῆς ἀπεριόριστης ἰσχύος. Μία χαρακτηριστικὴ ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ φαινομένου εἶναι ἡ λεγόμενη «οἰκονομία τῆς προσοχῆς» (*Attention Economy*). Μὲ τὸν ὄρο αὐτόν, νοεῖται ὅτι τὸ πολυτιμότερο ἀγαθὸ στὴν ψηφιακὴ κοινωνία παύει νὰ εἶναι τὸ ὕλικὸ προϊόν καὶ καθίσταται ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη προσοχὴ καὶ ὁ χρόνος. Οἱ μεγάλες διαδικτυακὲς πλατφόρμες σχεδιάζουν καὶ ὀργανώνουν τὶς ὑπηρεσίαις τους μὲ τρόπο ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴ διατήρησιν τοῦ χρήστη σὲ συνεχῆ «σύνδεσιν», μετατρέποντας τὴν προσοχὴ σὲ ἐμπόρευμα ποὺ ἀποφέρει κέρδος μέσῳ διαφημίσεων καὶ συλλογῆς δεδομένων. Ἡ διαδικασία αὐτὴ ὥστόσο ἐκτυλίσσεται εἰς βάρους τοῦ πολυτιμοῦ χρόνου, τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐθεντικῆς παραγωγικότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ πλεονεξία τῆς σύγχρονης ἐποχῆς ὑπερβαίνει τὴ συμβατικὴ ἐπιδίωξιν χρημάτων ἢ ὕλικῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπεκτείνεται

11. M. Heidegger, *Die Frage nach der Technik*, Klett-Cotta, Stuttgart 2002, σ. 4.

στην καταστροφική έκμετάλλευση τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς τεχνολογίας. Ἡ τελευταία καθίσταται πλέον μηχανισμὸς συστηματικῆς δημιουργίας νέων ἐθισμῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι συγκρίσιμοι μὲ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ τζόγου, τοῦ καπνίσματος ἢ ἀκόμη καὶ τῆς χρήσεως ναρκωτικῶν οὐσιῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ τεχνολογία, ἀντὶ νὰ λειτουργεῖ ὡς μέσο ὑπηρεσίας τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐθεντικῆς δημιουργικότητος τοῦ ἀνθρώπου, μετατρέπει τὸν ἄνθρωπο σὲ παθητικὸ προϊόν καὶ ἀντικείμενο χειραγώγησης. Αὐτὴ ἡ θεμελιώδης διαστροφή ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴν του σχέση μὲ τὸν Θεὸ καὶ ὑπονομεύει τὴν ἰκανότητά του νὰ χρησιμοποιεῖ, μὲ φόβο Θεοῦ, τὶς δημιουργικὲς δυνατότητες ποὺ τοῦ ἔχουν δοθεῖ.

Συνεπῶς, τὸ κρίσιμο ζητούμενο δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ τεχνολογία, ἀλλὰ ἡ στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντί της. Τὸ δίλημμα ἔγκειται στὸ ἐὰν ἡ τεχνολογία θὰ χρησιμοποιεῖται μὲ διάκριση καὶ ὄρια¹², ὑπηρετώντας τὴν ἀνακούφιση τῶν φυσικῶν δυσκολιῶν καὶ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν ζωῆς, χωρὶς νὰ παραβιάζεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ συνανθρώπου. Ἡ ἀντιθέτως, ἐὰν θὰ λειτουργήσῃ ὡς ὄργανο πλεονεξίας –ἀκόμη καὶ ὡς μέσο ὀλικῆς καταστροφῆς, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ περίπτωση τῆς ἀτομικῆς βόμβας– καλλιεργώντας μία ἀτέρμονη δίψα γιὰ τὸ «περισσότερο», ποὺ ὑπερβαίνει τὶς πραγματικὲς ἀνθρώπινες ἀνάγκες.

Ἐναντι αὐτῆς τῆς προκλήσεως, ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ πατερικὴ παράδοση ὑποδεικνύουν ὡς θεμελιῶδες ἀντίβαρο τὴν ἀρετὴ τῆς αὐτάρκειας. Ἡ αὐτάρκεια δὲν ταυτίζεται μὲ τὴ στέρηση, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν εὐχαριστιακὴ ἀποδοχὴ τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ. Μόνον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ ἤθους εἶναι δυνατὸν ἡ τεχνολογία νὰ ἐνταχθεῖ σὲ δημιουργικὴ προοπτικὴ, ὑπηρετώντας τὸν ἄνθρωπο καὶ προάγοντας τὴν κοινωνία, ἀντὶ νὰ τὸν ὑποδουλώσῃ καὶ νὰ τὸν ἐκμεταλλεύεται.

12. Ἡ ἔννοια τοῦ ὁρίου (πέρας) εἶναι κεντρικὴ στὸν Ἀριστοτέλη. Ὁ Ἀριστοτέλης, σὲ ἓνα χωρίο τοῦ ζ' βιβλίου τῶν *Πολιτικῶν* (1326b29), ἀναφέρεται στὴν ἀναγκαιότητα ἐνὸς περιορισμένου (μετρημένου) μεγέθους γιὰ τὴν πόλη, ὥστε νὰ διατηρεῖται ἡ αὐτάρκεια καὶ ἡ εὐνομία.

4. Αὐτάρκεια καὶ ὀλιγάρκεια στὴ χριστιανικὴ παράδοση

Ἡ ἀπάντηση τῆς Ἐκκλησίας στὴν τεχνολογικὴ πρόκληση δὲν εἶναι ἡ τεχνοφοβία. Ἡ Ὁρθοδοξία οὐδέποτε ἀρνήθηκε τὴν Κτίση ὡς σύνολο οὔτε τὴ γνώση καὶ τὴν τέχνη ὡς ἀνθρώπινες δημιουργίες. Ἡ ἄρνηση τῆς ὕλης ἢ τῆς δημιουργικότητας θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὴν ἄρνηση τῆς ἴδιας τῆς θεολογικῆς ἀλήθειας ὅτι ὁ Θεὸς εἶδε τὴν κτίση «καλὰ λίαν»¹³ καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς ἔλαβε σάρκα μὲ τὴν Ἐνανθρώπηση. Ἀντιθέτως, ἡ κτήση, ἡ γνώση καὶ ἡ τέχνη δύνανται νὰ καταστοῦν δῶρα Θεοῦ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι χρησιμοποιοῦνται μὲ διάκριση. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴ θεία του κλήση καὶ στὴν αὐθεντικὴ του ὄντολογία, ἀποφεύγοντας τὸν «ρομποτισμὸ», ποὺ τὸν ἀποξενώνει ἀπὸ τὴν θεόδοτη ἀνθρώπινη φύση του.

Ἡ ὀρθόδοξη παράδοση προσεγγίζει τὴν τεχνολογία ὡς πραγματικότητα ποὺ ἀνήκει στὰ λεγόμενα «ἀδιάφορα», ἡ ἀξία τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἐγγενής, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται πλήρως ἀπὸ τὴν πρόθεση καὶ τὸν τρόπο χρήσης τους ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο¹⁴. Κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομο, τὰ ὑλικά ἀγαθὰ παραχωρήθηκαν ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ¹⁵ μὲ ἀποκλειστικὸ γνώμονα τὴ θεραπεία τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν καὶ τὴ συνδρομὴ τῶν ἀπόρων καὶ ὅχι γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς πλεονεκτικῆς διαθέσεως εἰς βάρος τῶν ἄλλων. Ὁ Χρυσόστομος παραθέτει πλῆθος παραδειγμάτων θείων δωρεῶν, ἡ ἀξία τῶν ὁποίων καθορίζεται ἀπὸ τὴ χρήση τους¹⁶, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται καὶ οἱ τέχνες, σημειώνοντας χαρακτηριστικὰ: «Ἐποίησε τέχνας, ἵνα βίος συνεστήκη, οὐχ ἵνα τῶν πνευματικῶν ἀποχωρίσωμεν ἑαυτούς, οὐχ ἵνα ταῖς βαναύσοις προσέχωμεν τέχνας, ἀλλὰ ταῖς ἀναγκαίαις ἵνα ἀλλήλοις ὑπηρετῶμεν, οὐχ ἵνα ἀλλήλοις ἐπιβουλεύωμεν»¹⁷.

13. Γεν. 1, 31.

14. Κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομο: «τὸ πᾶν παρὰ τὸν τῆς χρήσεως γίνεται τρόπον»· βλ. *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ.*, Ὁμ. 29, PG 61, 248.

15. «Οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς κακὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν»· *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ.*, Ὁμ. 13, PG 61, 113.

16. Ἐν προκειμένῳ γράφει ὁ ἱ. Χρυσόστομος: «Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐπειδὴ ἁμαρτία τὰ χρήματα· τοῖς πτωχοῖς δὲ μὴ διανέμειν αὐτά, ἁμαρτία, καὶ κακῶς αὐτοῖς χρῆσθαι»· *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ.*, Ὁμ. 13, PG 61, 113.

17. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς Φιλίπ.*, κεφ. 3, Ὁμ. 3, PG 62, 262.

Κατὰ συνέπεια καὶ κατ' ἀναλογίαν, ὅταν ἡ τεχνολογία τίθεται στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινωνίας καὶ καλλιεργεῖ τὴ φιλαδελφία, συνιστᾶ εὐλογία· ὅταν ὅμως ὑποτάσσεται στὴν πλεονεξία, μετατρέπεται σὲ μέσο ἀλλοτριώσεως καὶ δουλείας. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὑπογραμμίζει ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν καθίστανται ἐνάρετοι ἢ ἁμαρτωλοὶ ἐκ φύσεως, ἀλλὰ διαμορφώνονται ὡς τέτοιοι μέσα ἀπὸ τὶς ἐλεύθερες ἐπιλογές καὶ τὶς ἐξέεις τους¹⁸. Ἡ δὲ ρίζα τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ραθυμία, ἡ ὁποία γεννᾷ πράξεις πονηρές· πράξεις πού, στὴν οὐσία τους, δὲν ἀποτελοῦν τίποτε ἄλλο παρὰ παρακοὴ πρὸς τὸν Θεό¹⁹.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος παρέχει τὸ κλειδί μέσῳ τῆς ἔννοιας τῆς αὐτάρκειας: «Ἔμαθον ἐν οἷς εἰμι αὐτάρκης εἶναι»²⁰. Καὶ ἀλλοῦ: «Ἔστιν δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκειᾶς»²¹. Ἡ αὐτάρκεια, κατὰ τὸν ἀπ. Παῦλο, δὲν εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία, ἀλλὰ ἡ πνευματικὴ ἰκανότητα νὰ ἀντιμετωπίζει κανεὶς κάθε συνθήκη –εἴτε εὐημερία εἴτε δυσκολία– λαμβάνοντας δύναμη ἀπὸ τὸν Χριστό. Ἡ στάση αὐτὴ προϋποθέτει τὴν τιθάσευση τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τὴν ἀποδέσμευση ἀπὸ τὴ δίνη τοῦ διαρκοῦς πλουτισμοῦ, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ συνδρομὴ πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ αὐτάρκεια δὲν ἀποτελεῖ παθητικὴ ἀδιαφορία, ἀλλὰ μία ἐνεργὸν κατάσταση πνευματικῆς πληρότητας καὶ ἔμπρακτης ἀγάπης. Κατὰ τὸν ἀπ. Παῦλο, ὀφείλουμε νὰ ἀρκοῦμαστε στὰ ἀπαραίτητα («τούτοις ἀρκεσθησόμεθα»)²², θέτοντας ὡς τελικὸ στόχο τῆς ὀλιγάρκειας τὴν προσφορά: «ἵνα [...] πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν»²³.

Ἡ ἀποστολικὴ αὐτάρκεια, ὅπως καλλιεργήθηκε συστηματικᾶ στὴ μοναστικὴ παράδοση, δὲν συνεπάγεται τὴν ἀπόρριψη τῆς τεχνικῆς – τῶν δεξιοτήτων δηλαδή καὶ τῶν ἐργαλείων– ἀλλὰ τὴν ὀργανικὴ ἔνταξή της στὸ μέτρο πού ἐξυπηρετεῖ τὶς ἀνάγκες τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ὁ Γρηγοριάδης εἰσάγει τὸν ὄρο *λειτουργικὴ χρῆση τῆς*

18. Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Ὁμ. 59, PG 58, 576-577· *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ.* Ὁμ. 29, PG 61, 249-250.

19. Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*, Ὁμ. 59, PG 58, 576-577· *Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορ.* Ὁμ. 29, PG 61, 249-250.

20. *Φιλιππ.* 4, 11.

21. *Α' Τιμ.* 6, 6.

22. *Α' Τιμ.* 6, 8.

23. *Β' Κορ.* 9, 8.

τεχνικῆς, ὑπογραμμίζοντας ὅτι στὴν ὀρθόδοξη παράδοση τὸ ἐργαλεῖο νοεῖται ὡς προέκταση τῆς προσευχῆς καὶ τῆς διακονίας· δὲν ἀποτελεῖ μέσο κυριαρχίας ἐπὶ τῆς κτίσεως ἢ ἐργαλεῖο πλουτισμοῦ, ἀλλὰ ὄργανο ποὺ ἀγιάζεται μέσῳ τῆς χρήσεώς του²⁴.

Στὸ πλαίσιο αὐτό, οἱ μοναχοὶ στὰ μοναστήρια ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, τὴν ἀντιγραφή χειρογράφων καὶ τὴ ζωγραφικὴ εἰκόνων. Ἡ πρακτικὴ αὐτὴ διδάσκει ὅτι ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ ἐργασία ὀφείλουν νὰ ὑπηρετοῦν τὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἀγάπη, ἀποτρέποντας τὴ μετατροπὴ τους σὲ αὐτοσκοπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.

Κατ' ἀνάλογο τρόπο, αὐτὴ ἡ στάση μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσει τὸν σημερινὸ χριστιανό: Ἡ τεχνολογία δὲν ἀπορρίπτεται, ἀλλὰ ἐντάσσεται στὴν καθημερινότητα μὲ διάκριση καὶ εὐχαριστιακὴ προοπτικὴ, ὥστε νὰ παραμένει θεραπευτικὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι δεσμευτικὴ δύναμη.

5. Χριστιανικὴ στάση ἀπέναντι στὴν τεχνολογικὴ πρόκληση

Ἡ μεγάλη πρόκληση σήμερα εἶναι νὰ ἀποφύγουμε τὴν πλεονεξία, τὴν ὁποία ἐνισχύει ἡ τεχνολογία, καὶ νὰ καλλιεργήσουμε ἐνεργᾶ τὴν αὐτάρκεια καὶ τὴν ὀλιγάρκεια. Ὅταν ἡ τεχνολογία ὑπηρετεῖ τὴν πλεονεξία, μετατρέπεται σὲ εἶδωλο. Προκαλεῖ ἀποξένωση, μοναξιά καὶ βαθαίνει τὶς ἀνισότητες. Ὁ ἄνθρωπος πλανᾶται νομίζοντας ὅτι κυριαρχεῖ ἐπὶ τῆς κτίσεως, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα γίνεται δοῦλος τῶν δικῶν του δημιουργημάτων.

Ἀντιθέτως, ὅταν ἡ τεχνολογία ἐντάσσεται σὲ πνεῦμα ὀλιγαρχείας καὶ εὐχαριστίας, μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐργαλεῖο κοινωνίας. Μέσα ἀπὸ τὴν ταχεῖα ἐπικοινωνία, τὴν ἰατρικὴ καὶ τὴν ἐπιστήμη, ἡ τεχνολογία δύναται νὰ στηρίξει τὸν ἄνθρωπο, νὰ θεραπεύσει ἀσθένειες καὶ νὰ προαγάγει τὴν ἀλληλεγγύη καὶ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Μόνον ἔτσι ἐντάσσεται σὲ σωτηριολογικὴ προοπτικὴ: νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ μὴν τὸν ὑποδουλώσῃ.

Ἡ χριστιανικὴ εὐθύνη εἶναι νὰ προσφέρει πρότυπα ποὺ διακρίνουν τὴν πραγματικὴ ἀνάγκη ἀπὸ τὴν κατασκευασμένη ἐπιθυμία. Ἡ

24. Γ. Γρηγοριάδης, *Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Τεχνολογία*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2005, σ. 150.

Ἐκκλησία καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ μὴ γίνῃ ταύτιση τῆς προόδου μὲ τὴν κατανάλωση, οὔτε τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν ἀπεριόριστη ἐπιλογή. Ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία παραμένει ἢ ἐλευθερία ἀπὸ τὶς ἁμαρτωλὲς ἐπιθυμίες – ἢ γνήσια ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.

SUMMARY

Greed or Contentment? Christians Facing the Technological Challenge

By Archim. Jack Khalil, *Professor
St. John of Damascus Institute of Theology, University of Balamand*

This study investigates the existential tension between greed (*pleonexia*) and contentment (*autarkeia*) within the modern technological landscape. Grounded in New Testament theology and the Patristic tradition, the research analyzes greed not merely as a moral failing, but as a spiritual disease and a form of idolatry that disrupts human obedience to God and the love of the neighbor. By navigating Martin Heidegger's ontology of technology alongside the contemporary "attention economy", the author illustrates how modern digital structures exacerbate greed by manufacturing limitless desires and transforming human attention into a commodity.

Drawing upon the insights of St. John Chrysostom, St. Basil the Great, and St. Gregory of Nyssa, the study underscores that technology remains an "indifferent" (*adiaphoron*) tool whose value is strictly defined by its use. Ultimately, the paper proposes the virtue of Christian contentment and the "functional use" of technology as essential theological counterbalances. These virtues facilitate the integration of technology into a eucharistic life, transforming it from a mechanism of enslavement into an instrument of service, communion, and spiritual freedom.